

СЛОВОДАНКА Р. ТИМОТИЈЕВИЋ

БАБИНЕ — НАРОДНИ ОБИЧАЈ ЧАЧАНСКОГ КРАЈА

Није чудно што је Вук Караџић сврстао бабине у обичаје о најзнатнијим људским догађајима, јер нема топлијег и тананијег људског осећања од осећања среће када се роди дете. Можда су се зато бабине, прастари народни обичај, задржале у чачанском крају и до данашњих дана. Овај обичај се сачувао доследно, онако као што су га изводили наши преци, у многим местима, мада се у некима што — шта променило. Боље речено: променило се време. Сада се не меси погача од кукурузног брашна, не даје се грош на колевку, не доносе се суве шљиве и крушке... Зато се у овом обичају помало губи онај идилични тон патријархалне породице, нестаје топлине породичног живота, оне скривене среће коју су чланови породице чували дубоко у себи. Али, остаје једно тужно сазнање о животу ондашњих жена, о њиховој понизној улози у породици, где поред свекра, свекрве, девера, заове... жена није могла да искаже себе и своја осећања.

У овом запису желим да сачувам идилу и топлину некадашње породице, да сачувам народни обичај онакав какав је некада био, али и да прикажем све лоше стране у животу тадашње жене.

Раније су се жене порађале код куће, уз помоћ неке веште жене, која се, обично „разуме у тај посао“. Када се дете роди, мора да му се посвети велика пажња, а пошто је мајка исцрпљена од порођаја, обично њену улогу, за неколико дана (најчешће седам), преузме нека старија жена. Она прва и окупа дете и повије у вунене пелене. Затим узима гребене (којима жене гребенају вуну), па их склопи и између њих ставља бебу, да би, по народном веровању, дете било здраво и имало оштре и здраве зубе. Породиљи или, како се у народу каже, бабињари, унесу у собу мало сламе. Сламу стављају на под и ту бабињара легне, а покрију је поњавом, да би се одморила, опустила.

Овако су ми, обично, говорили казивачи-мушкарци, који, иако тако кажу, сигурна сам, не мисле тако. Жене су другачијег мишљења. Оне истичу да бабињара после порођаја лежи на слами, поред шпорета, јер је било срамота да жена буде у кревету (да га не би испрљала) пред укућанима, а посебно пред свекром. Бабињара би лежала свега дан-два, а онда би започињала уобичајени посао.

У време наших бака, најчешће се детету секао пунак српом. Срп је био у народу симбол чистоће, јер се њиме жање пшеница, а она је чиста и мека.

Ако се дете роди у зиму, купају га напољу — да би било здраво и румено (руменило је одраз чисте сеоске лепоте и здравља). Снег се разгрне, па се на то место стави, тканина пелена. Ту се дете окупа, преповије и завије повојем који је исплетен „на руке“.

Другог или трећег дана од рођења детета иде се код попа за „водицу“. Том „водицом“ се дете купа 40 дана. У флашу од пола литра сипа се „водица“ и сваког дана, када се дете купа, сипа се у корито одређена количина. Када се узима „водица“, поп или попадија дају име детету до крштења. Ако је дете рођено на неки црквени празник, онда се даје име које одговара том празнику. На пример: ако је дете рођено на св. Николу — добија име Никола, на Божић — Божидар, Божидарка; на Св. Саву — Сава; на Ђурђевдан — Ђурђе, Ђурђа, Ђурђија; на Богојављење — Богосав; на Спасовдан — Спасоје, Спасенија; на Ивањдан — Иван, Ивана; на Петровдан — Петар, Петра; на Јовандан — Јован, Јованка, итд.

Кум може да се сложи са овим именом, али, чешће, он даје ново име детету, и то на крштењу. Дете мора да буде крштено до 40 дана од рођења.

Пошто су раније жене имале више деце, кума су звали, обично, само за крштење првог детета, или ако је рођен дечак.

Крштење се обављало у цркви, или су попа звали кући. Овом значајном догађају присуствовали су кум, родитељи и најближа родбина. Ако дете носе у цркву, онда га кум држи и иде први.

Крштење се обавља полако, натенане, јер је то свечани тренутак овог обичаја. Кум доноси тежинаву тканину, на којој држи новорођенче. Поп чита молитву и три пута полива дете хладном водом. Затим му одсече прамен косе и намаже га неким уљем (казивачи нису знали какво је то уље). Даље, дете свуку и кум с њим нагим у наручју обилази око стола, па га ставља изнад плеханог лавора, а поп га полива водом. Овим је крштење завршено. Тканина на којој је кум држао дете даје се мајци. Она треба то платно да стави међу детиње ствари и да га употребљава — да би дете имало миран и здрав сан.

Ако су родитељи имућнији, попа зову кући. Док поп крсти дете, мајка одлази ван куће да не би слушала како дете плаче. Ако се крштава девојчица, онда мајка нешто плете или везе идући по дворишту — да би девојчица, кад одрасте, била добра плетилца и везилца, а ако се крштава дечак, онда мајка држи оловку и књигу — да дете буде учено и паметно.

У посете породиљи, се долази до 40 дана и то су „мале бабине“. На „мале бабине“ се не зове, већ долазе рођаци и пријатељи — кад могу. Обично долазе жене са децом и то, најчешће, четвртком и недељом, јер се сматра да су то дани када је мајка најодморнија. Четвртак, јер је средина седмице, па се људи одмарају од послова које су обављали претходних дана, а недеља, јер се тада не ради, а укућани су ту да помогну бабињари.

Пре подне код породиље долази мушко дете и доноси торту и тиме најављује посету за поподне.

На „мале бабине“ доносили су се уобичајени поклони: проја — која се испече на запрејаном ватраљу на прочевљу или погача; ако је петак понесе се и пасуљ, специјално припремљен, тзв. „тучени пасуљ“, стављен у земљану посуду — ћасу; затим пиле, литар вина или литар ракије и пита „савијача“. Све што се доноси у „прилог“ има своју симболику: погача — да би дете напредовало као тесто; пиле — да би се бабињара што пре опоравила; пита „савијача“ — да би дете пре очврсло — да теме срасте пре, а кичма да буде еластична као „савијача“; вино — да би новорођенче било румено. Вино се доноси ако је рођена девојчица (да би следеће било мушко). На колевку се ставља новац — да би детету био благородан живот. Мајци и ужим члановима породице такође су се доносили поклони.

Ако неко није имао могућности да донесе одговарајући „прилог“, није одустајао од посете, већ је доносио оно што је имао, чак и у чанку граха.

Као што је већ речено, на „мале бабине“ долазе жене. Сматра се да оне долазе саме у знак солидарности са бабињаром — да јој својом посетом и поклонима помогну да се опорави.

Када дете напуни годину дана, или испред године, праве се тзв. „велике бабине“. Онда долазе и мушкарци, јер се жена већ опоравила, а и дете се „отргло“, што све даје извештај понижавачки тон у односу на жену, јер мушкарце не интересује ни бабињара, ни беба, и то су, по њима, „женске ствари“.

На „велике бабине“ долази најпреча родбина. И тада се доноси „прилог“. Треба донети бар пиле, питу и флашу ракије.

У народу постоји веровање да — ако се женском детету не обаве „велике бабине“, оно се не може удати. Зато су оне важније од „малих бабина“.

Око половине ручка кити се јабука. Јабука, искићена новцем, ставља се на послужавник или тањир. Слављеников деда или ујак (ако дете нема деду) узима јабуку и носи од госта до госта, прикупљајући новац, да би дете било благородно и да би му живот био угодан.

Кићење јабуке на „великим бабинама“ има, такође, своју симболику. Ако се не кити јабука, значи да се дечак, односно девојчица, кад дође време, неће оженити, тј. удати. Дешавало се, на пример, да детету направе „велике бабине“ пре времена, док је оно сасвим мало, а оно кад стаса никако да нађе себи прилику, никако да одабере брачног друга. Тада жене направе кријући „велике бабине“ одраслом момку или девојци.

О бабинама Вук Караџић је мало записао. Он истиче да су бабине код Срба трајале седам дана и да долазе жене са прилогом. Код Вука се не говори посебно о „малим“ и „великим бабинама“, већ о бабинама уопште, али постоји један интересантан податак, који у чачанском крају не налазимо: „... а ноћу дођу сусједи и сусједе, и познаници и познанице, те чувају бабине, тј. сједе сву ноћ код породиље и разговарају се и пјевају, а особито трећу и седму ноћ („није седму ноћ дочуван“ имају обичај рећи ономе који је мало сулудаст). Тада не смије ни једно заспати, јер други једва чекају да га огаре или да му пришију штогод (какав дроњак или читаво ћебе) за хаљине“.

Даље, Вук је записао да се на бабинама певају различите песме, али да има и оних које се само онда певају.

У нашем крају као да се није певало на бабинама.

Сви казивачи су доследни у тврђењу да се на „малим бабинама“ није певало — да се не би беба пробудила или узнемирила. Неки сматрају да се није певало ни о „великим бабинама“, али има оних који тврде да постоје неке песме које су се певале, али нису знали које су то песме.

Обично су то песме које се певају и на свадбама, на пример:

*Домаћине, донеси нам вина,
твоја снаја родила ти сина.*

или:

*Весели се, кућни домаћине,
све ти сретно и весело било.
Кол'ко имаш на кући рогова
— толико ти домаћица родила синова.*

*Кол'ко имаш на кући дашчица
— толико ти домаћица родила шћерчица.*

Има и оваквих, али, на жалост, недовршених:

*На многаја лета,
 летице;
На многаја лета,
 летице.*

*Моје унуку (каже се име) певамо,
да ми буде весо и радостан.*

У овој песми је интересантан припев „летице“, који указује на старост ове песме, као и на старост целог обичаја.

Поетски лепо стихови (на жалост, песма није цела) су и следећи:

*Синој у ово доба
виле пробакташе,
Марка проведоше. . .*

Садржај ове песме можемо само да наслутимо.

Сем ових неколико песама, казивачи нису могли да помогну у прикупљању драгоцених песама које су се певале на бабинама.

Овако су се прослављале бабине у чачанском крају. Доста се од обичаја задржало и данас. Међутим, има и неких појединости које нису ушле у овај запис, јер су специфичне за одређен ужи крај. Зато најинтересантија казивања доследно преносимо:

1. Милојка Ковачевић, Чачак:

На бабине се носи „прилог“: ишарана погача, пита, поклон за новорођенче. Понесе се и окићена дрвена чутура са вином или ракијом, затим нешто ситног новца у сребру. То се све преда оцу или мајци новорођенчета. Приликом обављања ручка даје се одраслом мушком детету да загризе колач зубима — да би се следеће родило мушко.

2. Живка Гудурића, Атеница:

Некада су се бабине правиле овако: скупи се народ и дођу на бабине. Детету се донесе нешто од одела. Ако је рођена девојчица — доноси се хаљиница, а ако је дечак — онда панталоне или нека блуза. „Понове“ се и укућани. На бабине се носи: торта, погача, вино, ракија, а може и гибаница. Гости се на бабинама чаште. Почну са ракијом, неки са вином, и честитају бабине. „Ради обичаја“ се кува „врућа ракија“, а онда следи ручак. Кад се износи купус на сто, купе се паре у јабуку.

Тако су се некад правиле бабине.

3. Покојна Росанда Гојковић, Прислоница:

Порађало се и за шпоретом лежало. Било је срамота да жена лежи у кревету, јер је била пуна кућа људи. Зато се, обично, када се жена породи, говорило: да је она „обалила фуруну“. Жена је лежала дан-два и одмах је почињала да ради. Важно је било да усеви стигну на време, да се пожње шеница и обере кукуруз. Деце је било много, па се о њима најмање мислило. Ја имам четворо деце. Све сам их сама одгајила. Пуцак сам им секла српом, а купала их на снегу. Дете се озноји и зарумени, па пуца од здравља. Чим повијем дете у пелене, које сам сама изаткала, ја оне друге прљаве, одмах носим на реку и перем. Истучем их добро пракљачом, па да видиш како се беле!

4. Радосава Спасојевић, Мојсиње:

Ноћу, баш уочи првог светског рата, породила се у Мрчајевцима, у Стојановићима, једна жена и родила кћер. Ујутру је освануо рат, звона су почела да бију, и муж је морао да иде са војском. Када је чуо да му се жена породила, питао је да ли је дете мушко или женско. Ако је мушко — он ће да остане да га крсте, па макар га и стрељали, а ако је женско — он ће да иде, па они нека раде са дететом шта хоће. Пошто је било женско, он је отишао у рат. Тог дана жене су почеле да долазе на бабине. Доносиле су пројине колаче, тањирче пасуља и мало ракије. То су доносиле, јер је тада био пост (Велика недеља). А да није био пост, доносиле би шта која има: мрсну питу, пиле, флашу ракије, хлеб. Остајале су око један сат. Дете је касније крштено.

5. Ружа Петровић, Мрчајевци:

Кад се иде на „мале бабине“, понесе се „прилог“ и поклон за дете. При уласку у кућу, корпа са „прилогом“ се подигне изнад главе — да би дете било срећно. Ако је дете женско, онда се донесе повеска од лана — да би девојчица имала добру косу. Ако је родитељима прво дете мушко, а желе следеће да буде женско, онда неко женско начиње прилог и обрнуто.

6. Љубинка Огњеновић, Заблаће:

Бабине се славе и славиле су се кад се дете роди.

Спреми се прилог и завије у мараму и тако се носи. То се не даје газди, јер газда не припрема ручак. Једеш оно што си донео. Ако се дете пробуди, газда угреје ракију, па жене попију по једну чашу, а онда ручају оно што су донеле.

7. Драгиња Милошевић, Рајац:

Када се дете роди, бабињари се носи дар. Носи се „прилог“, а детету се ставља на колевку један грош, ређе два. Често су жене доносиле и суве шљиве и крушке, тј. шта која има.

На „велике бабине“, тј. скуп, иде само најпреча родбина.

8. Љубина Радоњић, Рогача (Драгачево):

Када се дете роди, после пет до шест дана долазе жене на „мале бабине“ са „прилогом“: пола литра ракије, тањир сира и кајмака, округла погача и тепсија са гибаницом. На колевку се женском детету давало сто пара, а мушком један динар. Поред тога, доносило се узводно платно које с једне стране има ивицу, а са друге нема. Платно је било на пруге и то четири жице честе, а четири ретке, па десет жица ретких и тако редом. Доносило се три „фртаља“ овога платна.

Када дођу гости, домаћица пече пшеницу и добија се кафа. Шољице су мање од данашњих чашица за љуту ракију. А уместо љуте ракије, служила се комовица. За ручак се обично припремало: пасуљ, качамак, а било је и домаће, сушене сланине. Пасуљ се припремао без запршке.

На „мале бабине“ комшије нису долазиле.

9. Миле Брковић, Милићево село:

У старо време је био обичај да, кад се роди дете, код породиље дођу у госте, па понесу „прилог“. Седе, једу, честитају, па ако је прво женско — они кажу да друго буде мушко. Један мушкарац треба да начне сваки колач зубима.

Једном ја одем на бабине. Десио се ту и мој комшија Василије. Дају му да начне сваки колач, да отпије из сваке чутурице и да чита. Он се, бога ми, добро напије и поче да чита:

„Боже, помози! Ове године женско“, па уместо да каже, а идуће мушко“, а он рекне: „а идуће девојчица“.

Онда се домаћину роди још једна кћер. Домаћин помисли да ће идуће бити мушко, а оно опет — женско. И тако се још једном све понови.

Домаћину се досади, па оде код Василија и рече му:

„Је ли, што си ми криво ишчитао, те ми се не роди ни један син. Ишчитај то лепо или ћу те убити“.

На крају, неочекивано, роди се и син, који је и данас жив.

Домаћин је дуго после тога говорио:

„Вала, нека је и било онол'ко збрке. Само кад се мени роди син. Једино не знам шта ћу с четири девојке“.

10. Зора Гојковић, Чачак:

На „мале бабине“ долазе жене, које доносе „прилог“ и дар за бебу. Онда се почасте и благослове дете — да буде здраво и живо и да брзо прохода.

На бабинама песме су певале тетке и стрине. Ако је неко умео да свира у двојнице, оне су играле коло око огњишта.

11. Миланка Бојановић, из Чачка испричала је интересантан обичај који је видела у селу Бољковцима:

Свекрва доноси снахи седам дана после порођаја питу „савијачу“ без јаја, од младог кајмака и сира, тог дана усиреног. Док је још пита топла, поједу је син и снаха. Затим се у неопрану тепсију сипа вода са две-три кашичице шећера и то млада попије „на одушак“ — да би јој живот био слодак и текао као вода, без препрека. Сматра се да ће мајка својим млеком ту воду и шећер пренети на бебу.

ПОПИС КАЗИВАЧА И МЕСТА

Драгиња Милошевић из Рајца (општина Чачак)
Живка Гудурић из Атенице (Чачак)
Зора Гојковић из Чачка
Јованка Кићановић из Чачка
Љубина Радоњић из Рогаче (Лучани)
Љубинка Огњеновић из Заблаћа (Чачак)
Миланка Бојановић из Чачка
Миле Брковић из Милићевог Села (Пожега)
Милена Ранковић из Мојсиња (Чачак)
Милојка Ковачевић из Чачка
Милорад Живковић из Прислонице (Чачак)
Младомир Гојковић из Чачка
Радосава Спасојевић из Мојсиња (Чачак)
Росанда Гојковић из Прислонице (Чачак)
Роса Поповић из Претока (Краљево)
Ружа Петровић из Мрчајеваца (Чачак)
Цана Сретеновић из Мојсиња (Чачак)

ЛИТЕРАТУРА

1. Вук Стефановић Караџић, Српски рјечник, Београд, 1969.
2. Вук Стефановић Караџић, Живот и обичаји народа српског, Београд, 1957.

LES FÊTES DE L'ACCOUCHÉE

— Coutume populaire de la région de Čačak —

Les fêtes de l'accouchée sont une coutume caractéristique de notre peuple; elle s'est maintenue dans presque tous les coins de la région, quoique ça et là elle ait subi certaines modifications. Dans cet écrit il est question de la coutume telle qu'elle a existé autrefois dans la ville de Čačak et dans ses environs.

Avant, les femmes accouchaient à la maison. Le nouveau-né exigeant beaucoup de travail et la mère étant épuisée après l'accouchement, une femme plutôt vieille et expérimentée venait aider celle-ci pendant une semaine.

L'accouchée ne restait pas dans son lit, non seulement »pour ne pas le salir«, mais aussi du fait qu'autrefois la femme avait honte de s'aliter devant les autres, surtout devant son beau-père. Elle était donc couchée sur de la paille, apportée dans sa chambre et entassée près du poêle. Le deuxième ou le troisième jour après la naissance de l'enfant, on allait chercher de l'eau bénite chez le pope et l'on y baignait l'enfant pendant quarante jours. A cette occasion le pope donnait un prénom à l'enfant. Si le parrain approuvait ce prénom, l'enfant le gardait, si non, le parrain lui en donnait un autre.

Ensuite, l'enfant était baptisé à l'église ou, si les parents étaient aisés, à la maison, où l'on faisait venir le pope. L'enfant devait être baptisé quarante jours après la naissance, au plus tard.

Pendant ces quarante jours l'accouchée recevait la visite de ses cousines ou amies qui lui apportaient des cadeaux: pain de maïs ou de froment, gâteau de pâte feuilletée, un litre de vin et de raki. C'est ce qu'on appelait »petites fêtes de l'accouchée« (»babine«).

A l'occasion du premier anniversaire de l'enfant ou quelques jours plus tôt, avaient lieu »les grandes fêtes de l'accouchée«. Cette fois c'étaient les proches parents qui venaient la voir, en apportant des cadeaux appropriés. On considérait »les grandes fêtes« comme étant plus importantes, car, selon une croyance populaire, si on ne les célébrait pas, l'enfant ne pourrait pas se marier.

A l'occasion de ces fêtes on ne chantait pas. Ceux qui ont été interrogés là-dessus disaient que lors des »petites fêtes de l'accouchée« on ne chantait pas du tout, tandis qu'à l'occasion des »grandes fêtes de l'accouchée« on chantait, mais ils ne savaient pas dire quels étaient ces chants.

Slobodanka TIMOTIJEVIĆ